

”הללוהו שמש וירח, הללוהו כל
 כוכבי אור”. (תהלים קמח/ג).

שאו מרום עיניכם

ישראל פויכטונגר

מעין הקדמה ללימוד הלכות קדוש החדש, סוד העיבור, וחכמת התכונה הנצרכת
 להלכות אלו.¹

פתיחה.

- א. הכרת מציאות ד', כחו ורצונו.
 - ב. אהבה ויראה מתוך הכרת גדלות ד'.
 - ג. ציפיה לישועה.
 - ד. קידוש השם.
 - ה. הבנת התורה.
 - ו. אמונת חכמים.
 - ז. תורה משמים ומסירתה לדורות.
 - ח. סיפור תהלות ד'.
 - ט. יחוד ד'.
 - י. פתח לתורה ולחכמה.
- סיכום.

1. נרשם בשולי לימוד מסכת ראש השנה והנסיון להתעמק בעניני קדוש החדש וסוד העבור, היתשנו.

רבי יהונתן אייבשיץ (ייערות דבשי" ב/ז) והחיד"א (ידבש לפי" ח/כו) נוקטים כי "חכמת התכונה היא חכמה ישראלית, סוד העיבור לדעת מהלך תקופות ומזלות ולקדש חדשים".

לקט זה עשוי לענות על השאלות הבאות:

- * מדוע יש צורך בידיעת חכמת התכונה ללימוד וקיום מצות קידוש החדש ?
- * האם יש מצוה ללמוד את חכמת התכונה, ועד כמה יש לעסוק בה ביחס לשאר מקצועות התורה ?
- * מה נמצא במערכות שמים, שהכתובים כל כך מרעישים עליהם, וחז"ל כה מתפעלים מהם?
- * מה התועלת שיפיק הלומד מהלימוד בנושא הנדון ?

עוד יש לעיין: "החדש הזה לכם.." (שמות יב/ב), היא המצוה הראשונה שנצטוו בה ישראל, ובה אנו עוסקים. וצריך להבין, הלא לפלא צריך להחשב הדבר לכאורה, לפני יציאת מצרים, כשהיו ישראל טרודים כל כך וכל מאויהם נתונים בכיצד להנצל מיד פרעה ולצאת מארץ מצרים, מדוע דוקא אז היה עליהם ללמוד דין קדוש החדש ? מדוע זו בתחילה ? מה דבר זה בא ללמדנו ? הלא זה אומר דורשני.²

הסמ"ג במנין המצות (עשה מז) ו"היראים" (מצוה ס) מנו למצות עשה לחשב המולדות והתקופות. ובעוד שבזמן הזה עיקר המצוה הוא לחשב ע"פ הכללים המסורים בידינו מחז"ל, וקביעת ראשי שנים ע"פ הדחיות, מחזור קטן והעיבורים, הנה המצוה הזאת מוטלת כעת על כל אחד מישראל, ואי אפשר לומר שאנו יוצאים ידי חובת המצוה בחשבון שחשב הלל הנשיא בזמנו ("דרך פיקודיך" מצות עשה ד).

ההתבוננות במצוה זו כוללת ענפים רבים, כאן היא נדונה דרך הלימוד והעיון ב"שבילי דרקייע" (ברכות נח:), בהלכות קדוש החדש והנלווה אליהן, כמביאה אל עשר מעלות הגנוזות בה.

2. ר' הערות 8, 26, 37, 50 וראה לחלן סוף ד'.

א. הכרת מציאות ד', כחו ורצונו.

חובת הלבבות בפתח שער הבחינה: " .. בחכמה הנראית בבריאת הבורא יתעלה, הדרך הקרובה אל בירור מציאותו והנתיב הסלול לדעת אמתתו .. כמ"ש החכם (קהלת ג/יד): ' .. והאלקים עשה שיראו מלפניו ' " ³.

מכל נברא, מגוף האדם, " .. ומבשרי אחזה א-לוה" (איוב יט/כו), ועד הנמלה " .. רמש וצפור כנף" (תהלים קמח/ט), כולם "יהללו את-שם ד' כי הוא צוה ונבראו".

שו"ת שאילת יעבי"ץ (סוף א/מא): " .. חכמת הטבע .. היא ודאי חכמה מותרת ומשובחת, נצרכה להביט אל פועל ד' ומעשהו הגדול כי נורא .. ".

כך בכלל מעשה בראשית, ובפרט במעשה היום הרביעי,

שו"ת הרמב"ם ס"י קב': " .. חישוב תקופות ומזלות הוא חכמת התכונה בכלל .. הסתכל במעשיו, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם .. " ⁵.

אפילו כולנו חכמים, מלאי ידיעות כרימון, ללא עבודת ההתבוננות, חסרה הכרתנו בעצם,

חזון איש, אמונה ובטחון (א/א): " .. אם האדם הוא בעל נפש, ושעתו שעת השקט, חפשי מרעבון תאוני, ועינו מרהיבה ממחזה שמים לרום, והארץ לעומק, הוא נרגש ונדהם, כי העולם נדמה לפניו כחידה סתומה, כמוסה ונפלאה, והחידה הזו מלפפת את לבבו ומוחו, והוא כמתעלף .. בלתי אל החידה כל מעינו ומגמתו ודעת פתרונה כלתה נפשו .. ".

לפיכך ראוי שתהא כוונתנו בידיעת תכונת גלגלי השמים, עוצם גדלם וגבהם, וסדר כוכבי הרקיע במשמרותם, ומהירות מרוצתם, כדי להשכיל מתוך כך גדולת מעלת יוצרם ומנהיגם ועומק חכמתו ("תכונת השמים" בפתיחה).

מכתב מאליהו (ג/198-200): "חשיבותו של כלי נמדדת לפי תכליתו ולא לפי גדלו. אכן, אם יעשה אדם כלי גדול מאד בכמותו לצורך תכלית פעוטה וזעומה, אין זה אלא מגוחך .. השי"ת ברא את האדם, מיליארדים ממנו בדור, ודורות למאות, משפחות ואומות. להם ערים ומדינות בכל קצות הארץ. ומליוני מיני בעלי חיים

3. עיין שם פרקים ב, ג, ה.

4. בהוצ' מקיצי נרדמים. וב"פאר הדור" ס"י נג. להלן ט. והביאה הרמב"ם בהקדמתו לסי' המצות שרש ב.

5. זו בפרט, מברייתא בשם רבי מאיר (שם), ובתורה בכלל, ר' ספר החינוך "מצות אהבת השם" (תיח). ר' סי' המצות עשין ג.

שמספרם במיליארדים רבים מאד, וצמחים לאין מספר, והארץ מלאה מינרלים אלפי מינים, וכחותיהם עושי פלאות; וכל שכן על ידי אופני תבוריהם והפרדתם, אין ספורות למו.

זוהי הארץ ואשר בה, ומכל מקום בטלה היא באלפים לעומת השמש; והשמש עם כל משמשיה בטלים במליוני מליונים בעולם הכוכבים. נזכור נא את שביל החלב ואת הערפליות - עולמות הכוכבים אשר גם בטלסקופים הגדולים ביותר אין לספורם מרוב, וכמה אלפי-מליונים שמשות בכל אחד מהם. - ומה היא תכלית כל אלה? - נקודת קידוש השם שבלבו של אדם אחד וצדיק שמו, שנאמר 'וצדיק יסוד עולם' (משלי כה).

אכן היחס מתאים. הן 'כולם בחכמה עשית', 'בחכמה' פירושה: הכל מכוון לתכליתו לאמיתו. מכאן למדנו שכל העולמות כולם בטלים בתוך נקודה רוחנית זו שבלבו של אדם אחד. כמות רבה לאין ערוך, ולמעלה מתפיסת המח, בטלה בנקודה אחת של איכות.

וזה מפורש בתורה: 'ויעש א' את שני המארת הגדולים.. ואת הכוכבים.. להאיר על הארץ'. אותם העולמות הענקיים של כוכבים רבים, אשר גודלם נמדד במליוני קילומטרים; אותם הכוכבים הענקיים בכמותם בכחותיהם ובמהלכיהם, מהם שרחוקים ממנו מהלך-אור של אלפי שנה - למה נבראו? מהי תכלית הויתם, סבוביהם וענקיות כחותיהם? - למען נראה אנחנו בהם נקודת אורה.. ישמחונו ויניחו קצת את דעתנו בתוך חשכת הלילה; וגם יאירו ללבנו ויעוררו אותנו קצת להתבונן בגדלות הבורא - 'כי אראה שמך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת..'.⁶

היינו שבעצם מטרת בריאתם מונח יסוד ההתעוררות שאנחנו נתפעל מהם, כמו שאומרת הברייתא דמזלות (פיסקה ה): "אלו יב מזלות ברא המלך הקב"ה והסדירן ברקיע השמים, להודיע כוחו לבאי עולם, ולהודיע כח גבורותיו..".

6. בדומה לזה ר' חובת הלבבות, השער השמיני פרק ג ד"ה "והשלשה ועשרים, הבחינה בכל מה שיש בעולם.. וכו'.

אמנם פשוט שחז"ל יחסו מעלה וערך בבריאת הכוכבים גם בתפקידם, "..לכלם שמות יקרא" (תהלים קמז/ד), "..לכלם בשם יקרא" (ישעיה מ/כו), היינו שלכל כוכב קרא בשם הנאה לו כפי המטרה שלשמה נברא הכוכב, שיש להם לכוכבים השפעה על העולם, כמו שאמרו חז"ל (בר"ר י/ו) "אמר ר' סימון: אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל..". (רד"ק תהלים שם), "כל כוכב ממונה על כח מכחות עולם" ("יערות דבש" ב/ז ד"ה יעוד טעם שלישי. ור' שם דרוש ו).

תוספות יום טוב, אבות ג'יח ד"יה 'פרפראות לחכמה': " .. תקופות - היינו תכונה עצמה, שהוא מהלך המזלות צבא השמים וכסיליהם .. שמדיעת גלגלי שמים ידע ויכיר הבורא יתברך, כי הוא רוכב שמים, שמהנרכב ינדע הרוכב".

הקב"ה נטע בנו חושים שבכוחם להכיר מציאות שמעבר לחושים, עיני השכל, מתוך ההתבוננות בבריאה, מכריחות את מציאות ד' - אע"פ שאין בכוחנו להשיגה - כפי שהסיק זאת המשגיח הגה"צ ר' חיים פרידלנדר, וטבע כלל יסודי,

מבוא למאמר הויכוח לרמח"ל (ור' קלייח פתחי חכמה עמי 23): "עלינו לדעת כלל גדול בתורה ובידיעת האלקים: כל מה שמגלה השי"ת לנו מדרכיו ועולמו, מערפלי טוהר, וצחצחות אורות העליונים עד תחתית העולמות - עולמנו אנו, הוא לימוד עבורנו, ונוגע לעבודת השי"ת הלכה למעשה, כדי שנכיר את עצמנו ואת עולמנו ואת דרכי בוראנו, ונבין מה היה רצונו ..".

הדברים הללו נאמרו בהקשר רחב יותר, וגם ברור שהמסמך המורה יותר מכל על רצונו של הבורא והאמצעי החשוב ביותר הוא התורה עצמה, אבל ללא ספק "שאו מרום עיניכם וראו" גם הוא בכלל, ונוגע לעבודת ד' הלכה למעשה, וכדלקמן מצות עשה של "אנכי ד' אלקיך", "ואהבת את ד' אלקיך", "וידעת היום והשבות אל לבבך". אשר על כן לא יפלא שאדם נתפס גם להבנת מערכת השמים ושביילי דרקיע עד כלות הנפש - "צמאה נפשי לא-ל חי..".

שבת עה. "אמר ר' שמעון בן פזי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב, עליו הכתוב אומר 'ואת פועל ד' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו' (ישעיה ה'יב).

אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן: מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות? שנאמר: 'ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים..'. (דברים ד'ו). איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים? הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות". {ור' ברי"ף וברא"ש שכך הביאו להלכה}.

מהו פועל ד' ?

רד"ק ישעיה ה'יב: "יש לפרש.. מעשה ידיו, חכמת הכוכבים, כי ממנו יגיע האדם לכבוד הבורא, כמו שאמר במזמור (תהלים ח'ב) 'מה-אדיר שמך בכל-הארץ', אמר (תהלים ח'ד) 'כי אראה שמך מעשה אצבעותיך', ואמר (שם יט'ב) 'השמים מספרים כבוד א-לי, רצה לומר: כל העומד על סוד בריאתם ידע כבוד

הא-ל, ואמר הנביא (ישעיה מ/כו) 'שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה..', רוצה לומר שיתבוננו בחכמה זאת וממנה ידעו כבוד הבורא..".

אע"פ שהבריאה עמוקה יותר, מערכת השמים יחסית גלויה יותר,

חובת הלבבות, שער הבחינה פרק ג: " .. הבחינה בברואים היא העיון בפינות העולם ותולדותיהן המחוברות מהן, ובתכונות חלקי כל מורכב, ואופני תועלתו, וסימני החכמה בבריותיו, ובמתכונתו ודמותו, ותקנתו, ועילתו התמימה, אשר לה נברא.. האחד מהם - סימנים מבוארים וגלויים, אינם נעלמים מן הכסילים, כל שכן מן המשכילים, כתנועת גלגל השמש ממעל לארץ ביום להאיר פאת הישוב, ויהנו בה הברואים, כמו שאמר הכתוב (תהלים קד/כב-כד): 'תזרח השמש יאספון.. מה רבו מעשיך ד', כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך' ..".

מהר"ל, נתיבות עולם נתיב התורה פרק יד עמי ס-סא: " .. בפרק הישן (סוכה כח). אמרו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא הלכות ואגדות.. תקופות, גימטריאות, שיחת מלאכי השרת, שיחת שדים, ושיחת דקלים.. ואם כן כל אלו מותר ללמד ומצוה ללמדם .. **חכמת מהלך הכוכבים והמזלות בודאי מחוייב ללמוד**. וראיה לזה פרק כלל גדול (שבת עה. - לעיל) .. וזה כי מן השמים יכול האדם להכיר מעלת הפועל אשר פעל אותם, ועל גודל כחו ועל חכמתו, כאשר מתבונן במהלך שלהם ובסדר שלהם. ולכך האדם מחוייב עליו לדעת ולהכיר את בוראו .. ומזה נלמד כי כל דבר שהוא לעמוד על מהות העולם - יש לאדם ללמוד. ומחוייב הוא בזה כי הכל מעשה ד' הוא, ויש לעמוד עליהם ולהכיר על ידי זה את בוראו".⁷

על דברי הגמרא (סנהדרין מב.) "אמר רבי יוחנן כל המברך את החדש בזמנו כאילו מקבל פני השכינה..". כתב רבינו יונה,

ברכות ספ"ד: " .. מפני שהקב"ה אע"פ שאינו נראה לעין, נראה הוא על ידי גבורותיו ונפלאותיו, כענין שנאמר (ישעיה מה/טו) 'אכן אתה א-ל מסתתר אלקי ישראל מושיעי'. כלומר, אע"פ שאתה מסתתר.. על ידי תשועתך רואים אותך בני אדם, ואתה מתגלה להם ומכירים אותך. ו..כן .. על ידי מה שמחדש החדשים הוא מתגלה לבני אדם, והוא כאילו מקבילין פניו".⁸

7. ר' ב"ספר החינוך" מצוה כה, כי אם זוכה במעלת החכמה להוכיח האמונה שמאמין, אזי מקיים מצות עשה מן המובחר, אך ר' גם "משנת חכמים" להגאון משה חגיז מעלה כג אות תצג-תצו, על היחס הנכון בין אמונה תמימה מול חכמת המחקר.

8. עיין סנהדרין מב. "מערכי לב" מהג"ר משה שוואב גנוז, ור' "לקח טוב" ויקרא סג.

היינו, כי השינוי הבולט והחריג כ"כ במצב ובמראה הלבנה כלפינו }בניגוד ל"שיגרתיות" הנראית במהלך שאר גרמי שמים}, הם לאור כל הנזכר לעיל בבחינת גילוי שכינה, וע"כ המתבונן והמברך כאילו מקבל פני שכינה כנ"ל, מתעוררת ומתגלת לו הנהגת ד' התמידית בעולם (הרש"ז).

ב. אהבה ויראה מתוך הכרת גדלות ד'.

בעיתנו שגדלנו על "ברכי הטבע", והתרגלנו לקבל את היקום כדבר פשוט ומובן מאליו שאין להתפעל ממנו, דבר המעוור את עינינו מלראות את בעל הבירה? אבל באמת דרכנו צריכה להיות "... כבד מלכים חקר דבר" (משלי כה/ב, בר"ר ט/א) - שבחקירה אודות גילויי מעשי הקב"ה בעולמו, מתגלה כבוד מלכו של עולם, כפי שכבר כתבו רבים,

אורחות צדיקים שער הזכירה: "... יזכור תמיד גדולתו של הא-ל יתברך, ויבחין בבריאת העולם, גדולים וקטנים, ואיך הגלגלים הולכים, והשמש והירח והכוכבים.. וכאלו עוד הרבה .. **ובשביל שהאדם רואה אלו הנפלאות תמיד, אינו תמה לבו על כך**.. לכן הבט עליהם, ועשה עצמך כאילו לא ראית הנפלאות מימך, ויהא נראה כאילו היית סומא עד עתה ועכשיו פתחת את עיניך, אז היה נפלא בעיניך מאד .. וכן אמר דוד (תהלים קלט/יד): '...נפלאים מעשיך, ונפשי ידעת מאד'".

מהר"ל, גבורות ד' (הקדמה ראשונה): "... וכל אשר יש בו יותר פלא, הוא יותר כבוד אל ד' יתברך לחקור עליו, לפי שהוא מורה על גבורתו יתברך ויכולתו ..".

נראה, כי בלימוד הלכות קדוש החדש והמוכרח מן הנלוו אליהן מסוד העבור וחכמת התכונה¹⁰, יש כדי להאדיר את האמונה ב"א-ל ברוך גדול דעה", לאמונה חושית, כיצד "הכין ופעל זהרי חמה, טוב יצר כבוד לשמו, מאורות נתן סביבות עזו", איך נתן והפעיל את המאורות סביב לרקיע השמים {החלל}, לימוד הגורם להתבוננות "כי אראה שמיך מעשה אצבעתיך, ירח וכוכבים אשר כוננתה.." (תהלים ח/ד), התבוננות אליה אנו מחוייבים היום יותר, מפאת השתכללות הכלים בדור האחרון, ומתוכה נבוא ליראה ולאהבת ד' עמוקה וגדולה יותר.

9. "חובת הלבבות" ח/ג/כג., "שיחות מוסר" תשלא לב, "מוסר הבריאה".

10. הדברים הבאים אין כוונתם ח"ו לשנות מסדרי הלימוד אשר הורונו רבותינו, אלא רק להאיר אור על מקצוע אחד בתורה רב הפליאה ורב הענין, ואולי להוציאו במידת מה מקרן זוית, ישוטטו הלומדים ותרבה הדעת. ור' להלן סוף סעי' י.

רמב"ם הלי יסודי התורה א / ה-ו: "הוא המנהיג הגלגל בכח .. שהגלגל טובב תמיד, ואי אפשר שיסוב בלא מסבב .. וידיעת דבר זה מצות עשה, שנאמר 'אנכי ד' אלקיך' ..".

שם ב/א-ב: "מצוה לאהבו וליראה ממנו, שנאמר 'ואהבת את ד' אלקיך' ונאמר 'את ד' אלקיך תירא'. והיאך היא הדרך .. בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר, ומתאוה תאוה גדולה לידע את השם הגדול.. פתח למבין, לאהוב את השם, כמו שאמרו חכמים.. שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם".¹¹

שם ד/יב: "בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו, ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו, ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא, ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו ..".

וראה כי כן כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה ג) "שצונו .. שנחשוב ונתבונן.. בפעולותיו..", "ר"ל שנתבונן ביופי הבריאה ובנפלאותיה, בעושר העצום ובחכמה הנפלאה והבלתי מושגת האצורה בה, מצוה הנכללת בפסוק "ואהבת את ד' אלקיך", כמבואר שם ברמב"ם. ופשוט לכל מבין ובעל נסיון שההתבוננות כזו אכן מביאה לאהבת ד' ("האמונות והדעות" ב/ג).

מאידך, חוסר התבוננות היא אטימות לב לפועל ד', "ללא שימת לב.. אל הזריחה ואל השקיעה, אל השמש, אל הירח והכוכבים, אל ההוד וההדר הנסוך על הבריאה, בגדר אי שימת לב אל גדולת הבורא.. בבחינת (ישעיה ה/יב) '.. ואת פעל ד' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראוי'!" ("מוסר הבריאה" לגרי"ד אפשטיין).¹²

משנת ה'תשנ"ג ועד היום (ה'תשנ"ו) גילו באמצעות טלסקופ (האבל) שהותקן על גבי לוויין בחלל, מאתיים אלף כוכבים, ועשרים אלף צבירי כוכבים וגלקסיות שלא היו ידועים לתוכנים עד כה, ושהם רק חלק זעיר מן החלל. לפי שפע המידע הזורם מהחלליות והלוויינים מעריכים כי כמאה מיליארד כוכבים קיימים בגלקסיה שלנו

11. ברייתא דרבי מאיר: הסתכל במעשיו שמתוך כך וגוי (שו"ת הרמב"ם סי' קנ, לעיל א). ור' כנ"ל "מורה נבוכים" ג/כח: "זאת האהבה לא תתכן אלא בהשגת המציאות שלו.. ובחינת חכמתו בו..". וכן בספר "המספיק לעובדי ד' " לרבי אברהם בן הרמב"ם (עמ' טו).

12. בימים שלפנים, כאשר החושך כסה ארץ כפשוטו, ללא תאורת רחוב ופנסי הבתים, היה האדם באופן יותר טבעי מרים את עיניו לשמים וממילא רואה ומתבונן. ואפשר שישוב כרכים של היום המוארים אף בלילה אוטם את הלב ואת כושר ההתבוננות.

בלבד, ורק חלק קטן מהם ראינו עד היום (ספינות-החלל "וויאג'ר" והחלליות "פיוניר", שלחו לארץ אלפי צילומים ממרחקים עצומים בעומק החלל...). אורך הגלקסיה שלנו לבד מאה אלף שנות אור.. (שנית-אור = שלש מאות אלף ק"מ.. שנת אור אחת = 9461 מליון-מליון ק"מ..), ובין הכוכבים יש כאלו בעלי קוטר של מיליארד ק"מ, באלפי מעלות חום, ובקרינה של מיליארד מיליארדי וואט.

מתברר לחוקרים שממדי החלל הם אדירים ואין סופיים במידה ששכל האדם אינו תופס, בליוני גלקסיות בעומק מליוני שנות אור, מעבר לכל השגת מרחב וזמן, אפס קצהו של מה שאי אפשר לראות.¹³

"שמים לרום וארץ לעמק.. אין חקר" (משלי כה/ג), מעומק החלל עד למזעריות חלקיקי התא (מסת ה"אלקטרון" = 9.107×10^{-28} gr). אי אפשר לחקור ולדעת רום השמים עד הסוף, ככל שמשתכללים מכשירי הראיה, מתגלים מרחקים יותר גדולים, "אין חקר" פשוטו כמשמעו.

ואיך לא ישתאה לב האדם ?

ישעיה מ/כא-כז: " הלוא תדעו, הלוא תשמעו, הלוא הגד מראש לכם, הלוא הבינותם מוסדות הארץ.. שאו-מרום עיניכם וראו מי-ברא אלה..".

היינו להשיב אל הלב אפס קצהו של המושג "לגדולתו אין חקר". ואכן מסורת בידינו, שלפני בא הקץ יתגלו לעין האדם כמה וכמה מסודות הבריאה¹⁴, וכבוד שמים יתגדל על ידי כך (הרה"ג יונה מרצבך, חזון שמים הוצאה שניה עמ' י. פירוש המשניות לרמב"ם סנהדרין א/ג להלן סוף ג).

יסוד זה מבוטא בדברי המשגיח ממיר, רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל:

"שיטת החינוך כהיום, היא ללמד לילדים על פי חינוך ציורי.. באמת אין לנו ספר חינוכי יותר מהבריאה עצמה.. כל כך פשוט ומוחש מעשי השם".

13. "טובים מאורות שברא אלקינו, יצרם בדעת בבינה ובהשכל..", אנשי "מגדל בבל" המודרני עולים עד לשמים, ושם מגלים שמים חדשים - גבוהים יותר, כגודל שכלול מכשירי הראיה כן מתגלה עומק היקום וכך הלאה.. אין סוף! (לו חכמו ישכילו - שהבורא ממלא כל עלמין, ע"כ מוכרח האין סוף, ומכאן ואילך כל ציור נשגב מהבנתנו.) וכן נראה לגבי מזעריות התא, לכשכבר חשבו שהגיעו לפרט הקטן ביותר, הרי כשהשתכללו "המשקפים" התברר שיש חלקיקים זעירים עוד יותר - "ברא כל בחכמה, בעצה ובמזמה, עד-מאד נעלמה מעיני כל-חי" (רבי אברהם אבן-עזרא, רשות ל"נשמת" בס' "שבחי-אלקים" - זמירות ליל שבת, משלי ג/ט-כ). הנתונים האסטרונומיים נרשמו ברובם מתוך "צבא השמים" לד"ר ניסים וידאל חלק ב.

14. זהר ח"א קיז. (פרי וירא) "יתפתחון תרעי דחכמתא..", יפתחו שערי חכמה למעלה ומבועי החכמר למטה, לתקן את העולם להיות מוכן להכנס באלף השביעי.

פשוט לאין תכלית, ואעפ"כ ממעטים להשתמש בחכמה זו לחיזוק האמונה, אף שאנו מזכירים זאת בשפתותינו הרבה פעמים: "השמים מספרים כבוד א-ל, ומעשה ידיו מגיד הרקיע" (תהלים יט/ב) ! בבחינת "אוי להן לבריות שרואות ואינן יודעות מה הן רואות, עומדות ואינן יודעות על מה הן עומדות..." (חגיגה יב:).

הנה כשדוד המלך רצה לפאר את מעשי הבריאה, שנעשו בדבר ד', בעשרה מאמרות (ר"ה לב. אבות ה/א), לא הביא כאן את בריאת האדם, עולם החי והצומח, או שאר המעשים מחמשת ימי הבריאה, אלא אמר (תהלים לג/ו): **"בדבר ד' שמים נעשו, וברוח פיו כל צבאם" ..!**

כאשר דוד המלך מעמת את אפסות האלילים מול גדלות האלקים, מהן הקצוות, דה"י א טז/כו: "כי כל אלהי העמים אלילים, וד' שמים עשה". וכן בהרבה מקומות הקדימו שמים, כדבר ראשון המורה על נוראות גדולת ד' יתברך, תהלים קלה/ה ואילך: **"כי גדול ד' ואדנינו מכל אלקים, כל אשר חפץ ד' עשה בשמים ובארץ..."** וכו' ושם קלו/ד ואילך: **"לעשה נפלאות גדלות.. לעשה השמים בתבונה..."**, קמו/ו: **"עשה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בס", שמות לא/ז:** **"כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ..."**, וכן שם כ/יא, ועוד. וזה פשוט, כי לא בכדי פונה הנביא לישראל (ישעיה מ/כו) **"שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה"**, כפי שמנסח זאת הרמב"ם (יסודי התורה א/ה) **"אלקי העולם.. מנהיג הגלגל.. ואי אפשר שיסוב בלא מסבב..."** (ר' לעיל ב).

אף כי ניתן להסביר את תנועת הגלגל בשקול הכחות שבין תאוצה ומשיכה, אבל אי הוא הכח המניע את התאוצה והמשיכה, הלא אי אפשר שיסוב בלי מסבב.

ומסתבר שזהו מהתפקיד הסמוי של הגלגלים¹⁵, כמו שהיה אצל אברהם, שמתפקידם להראות לכל בעל לב פתוח, מי ברא אלה !

ואולי זה בכלל המובן בפסוק **"והיו לאתת..."** (בראשית א/יד), איזו אות יש בהן ! ואפשר שהיא כמו במילה, תפילין ושבת, **"ביני ובין בני ישראל אות הוא לעולם..."** (שמות לא/ז). גרמי שמים הם אות על נוראות גדולת ד', וממילא על מחוייבות קשרינו אליו.

ומעניין ומסתבר כי היא היא מהות ה"שעת מצוה ועת רצון" (רש"י) לכל הסומך גאולה דוקא קודם הנץ החמה, לתפילה אחר הנץ, כותיקין. כמו שאמר (ברכות כט:): **"רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן: מצוה להתפלל עם דמדומי חמה"**, והסמיך זאת שם רבי זירא על הפסוק (תהלים עב/ה) **"ייראוך עם-שמש ולפני ירח דור דורים"**, וכמו שהסביר רש"י

15. "ברייתא דמזלות", "מכתב מאליהו" (לעיל א), "דעת תבונות" סי' לד, וסי' מ (להלן ט).

(ברכות ט:) "מתי מתיראין ממך, כשמוראך מקבלים עליהם, והיינו מלכות שמים שמקבלים עליהם בקריאת שמע". הכיצד? ומדוע דוקא ברגעים אלו?

מי שאורות הכרך עדיין לא סינוורו בו את כושר ההתבוננות (עיי ספר "מוסר הבריאה"), הזמן והחוויה בעלות החמה והירח ובשקיעתם היו גורמים לו להתפעלות שהיתה מיניה וביה הכנה ל"ייראוך עם-שמש", "כשמוראך מקבלים עליהם", כפי שאכן ברכת "יוצר" וברכת "מעריב" מקדימות תוכן זה למצות קריאת שמע...!¹⁶ {כי מדוע דוקא בקטע זה של התפילה עוסקים במאורות?!...}.

רד"ק ישעיה ה/יב: "וואת פעל ד' לא יביטוי שלא התפללו שחרית וערבית, כלומר יוצר אור ומעריב ערבים, זהו פעל ד' ומעשה ידיו".

בחינת התבוננות "שמים לרום.. וממילא תפיסת ה"אין חקר" (משלי כה/ג), מדרגה המתבקשת בדברי בגמרא (ברכות לד:) "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות", "שגורמין לו שיכוין לבו, שהוא **מסתכל**¹⁷ **כנגד השמים ולבו נכנע**" (רש"י), "יתבונן מגדולתם בגדולת האדון ית' כאמרו 'השמים מספרים.. ואז יכוין יותר בשבחיו ית' ותהיה תפלתו ושבחיו יותר מכוונים, וכמ"ש 'כי אראה שמיך וגו'" (הרשב"א). ז"א מעט התבוננות בשמים כבר עשויה להשפיע.. "יחשוב קודם התפלה מרוממות הא-ל יתעלה ובשפלות האדם.. " (הרמ"א או"ח צח/א).

באופן דומה כותב השל"ה (שער האותיות דף מד. בדפוסים הישנים, ד"ה ילקבל האמונה) כי כשאדם עומד ממיטתו, אל יעסוק בשום עסק שבעולם, ויחשוב בלבו הפסוק 'שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה', ויתבונן בגדלות מעשה ד', בבריאת הארץ וכל צבאיו. ואז יתמלא יראה, ותכנס גם כן אהבה בלבו. ואחר המחשבה הזו, יתחיל בברכה: ברוך אתה ד'..

ויתכן שהן הן - או בכללם - דברי הזוהר הקדוש פרשת ויקהל דף קצו:

"בשעתא דשמשא נפיק ביממא, ישראל נטלי שירתא לתתא ושמשא לעילא, דכתיב: 'ייראוך עם שמש'.. א"ר אלעזר: אלמלא **זבני עלמא אטימין לבא וסתימין עיינין**, לא יכלין למייקם מקל נעימותא דגלגלא דשמשא¹⁸, כד נטיל ומשבח קמי קב"ה".

16. ממילא מוסברת הערת הבי"ח על רש"י שם ושם, שאין זה ההיפך אלא הוא הוא הדבר. ר' מהרש"א ברכות ט:

17. על דרך העברה, בית יוסף או"ח צה/ב.

18. ר' יומא כ:

ירושלמי ברכות ד/א: "רבי יוסי בן חנינא היה מתפלל עם דמדומי חמה, כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום.. מה טעם: 'על זאת יתפלל כל-חסיד אליך לעת מצא..' (תהלים לב/ו)."

פני משה, שם: "לעת מיצויו של יום, כשהשמש יוצא וזורח..!"

הנה האהבה והיראה הולכים שלובים מתוך ההכרה ולו במשהו מגדלות הבורא.

מסילת ישרים פרק יט: "החלק השני מן החסידות .. נכלל בשני ענינים.. היראה והאהבה, שני עמודי העבודה האמתית שזולתם לא תכון כלל.. הנה עיקר היראה היא יראת הרוממות..".

שם פרק כד: "..מיני היראה.. שתיים שהם שלש.. והשניה קשה מן הכל, ושלמותה כמו-כן שלמות גדול מאד.. יראת הרוממות.. זהו המין השני.. והיא שהאדם ירחק מן החטאים ולא יעשם מפני כבודו הגדול יתברך שמו, כי איך יחל או איך יערה לבו לעשות דבר נגד רצונו של הבורא.. זאת היראה.. תולד.. מתוך ידיעה והשכלה להתבונן על רוממותו.. והיא שמשה מדבר ואומר (דברים כח/נח): 'ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ד' אלקיך'".

סוף סוף הדעת היא האמצעי לאהבה,

רמב"ם הלי תשובה יו: "..אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעהו, ועל פי הדעה תהיה האהבה, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג..".

דה"י א כח/ט: "..דע את-אלקי אביך ועבדהו..".

ראה בהקדמה למסילת ישרים כי האהבה והיראה הם שנים מתוך חמישה חלקי השלמות¹⁹ הנתבעים מן האדם, נמצא שאנו עוסקים ביסודות גדולים וחשובים, שאין אלו דברי חסידות בעלמא, כי אם שתי מצות יסוד מדאורייתא (דברים י"ב ו/ה, רמב"ם הלי יסודי התורה ב-א-ב יב), עד "אהבה שלמה שאין בה ספק, כמו שנאמר 'בכל לבבך' " (רס"ג "האמונות והדעות" ב/יג).

19. והנוספים: ההליכה בדרכיו, שלמות הלב, ושמירת כל המצות.

אפשר אולי לומר כי כל הנאמר לעיל הן הן דברי רב שמואל בר נחמני בשם רבי יוחנן, ודברי רבי יהושע בן לוי בשם בר קפרא בגמרא (וכן ביל"ש ואתחנן) אותם מסכם המאירי (שבת עה.):

"מצוה על האדם להתבודד בדרכי מהלכות הכוכבים, ושיחשב בתקופות ומזלות, מפני שחכמה זו מפוארה בידיעת אותות השמים ולקות המאורות בלא שום שגיאה..".

ואפשר לומר בה טעמא דקרא,

מורה נבוכים (ג/כח): "כבר בארנו במשנה תורה שזאת האהבה לא תתכן אלא בהשגת המציאות כלו כפי מה שהוא ובחינת חכמתו בו..".

משמע איפוא מהגמרא שם, שיש תביעה על כל אחד מישראל, מי שיכול לחשב - ובכך להביא לידי קדוש ד'20 בעולם - ואינו מחשב. ומיניה וביה, מתוך שזו מצוה, ומתוך שמקורה של חכמה זו בנבואה (כפי שיבואר להלן ו-ז), היא הסיבה שחכמה זו נחשקה והתמידה בין גדולי ישראל שבכל הדורות.

תביעה מחד, ושמחה²¹ מאידך,

"..הביאני המלך וזדריו..". (שיר השירים א/ד), "כל מה שזוכה האדם לכנס יותר לפניו בחדרי ידיעת גדולתו יתברך, יותר תגדל בו השמחה ויהיה לבו שש בקרבו. ואומר (תהלים קמט/ב) 'ישמח ישראל בעושיו, בני ציון יגילו במלכם..'. (מסילת ישרים יט).

ג. ציפיה לישועה.

הנה אנו מאמינים באמונה שלימה בביאת המשיח במהרה בימינו, על כן יש בלימוד הלכות קידוש החדש משמחת התקוה, הציפיה וההכנה לביאת הגואל, כאשר נשוב לקדש את החודשים ע"פ הראיה ובהתאם לחשבון²² שיעשה ע"י בי"ד.

20. ר' "מכתב מאליהו" לעיל א, ולהלן ד.

21. שהיא עצמה אחת משלשת ענפי האהבה (מסילת ישרים יט).

22. יש להבחין במושג 'חשבון' שתי בחינות:

א. בזמן שהיתה סנהדרין שהיו מקדשים ע"פ הראייה, היו בי"ד חייבים לחשב בחכמת התכונה (רמב"ם ק"ה א-ו-ז) ולודא התאמת הראייה לחשבון האמתי.

ב. החשבון האמצעי בו מחשבים היום, הנובע מחד מאורך החדש כט יב תשצג, ומאידך מה"מחזור קטן" בהתאמה לשנת החמה, חישוב שהוא פשוט יחסית, ולצורך זה מספיקים הכללים שבפרק ו-ח בהלי ק"ה לרמב"ם. ושניהם הלכה למשה מסיני (שם ה/ב). וראה ר' בחיי והאברבנאל לפר' בא.

בספר "תורה אור" (פרק י) מוכיח החפץ חיים דבמה שלומד איש הישראלי חוקי התורה ומחשב בלבו מתי יבואו לידי ואקיימן, מחשב הקב"ה כמעשה, "ובפרט.. עבודת בית אלקינו, אם נהיה אנחנו מוכנין מצדנו.. גם הדעת נותנת כי תגרום זאת קרוב הגאולה..".

מתוך לימוד זה תוודע ידיעת חשבון הסנהדרין מתי ובאיזה אופן תראה הלבנה, מה שמוכרח לקיום מצוות קידוש החדש, כפי שהיה ויתחדש במהרה בימינו בירושלם עיה"ק, מקום מושבו של בית הדין.²³

ההתבוננות הנזכרת לעיל, אם תעשה אגב לימוד הלכות קידוש החדש, כלימוד הצריך להלכה עצמה, אז לא יהא זה כפרפרת בלבד²⁴ אלא כלימוד הנחוץ לכתחילה כמ"ש הרמב"ם (הלי קד"ה א/ו-ז), שלצורך חכמת העיבור וקד"ה נדרשת ידיעה מקיפה ומדויקת במהלכי השמש והירח סביב הארץ (ר' ר"ה כ:). כך גם בזמן שאין סנהדרין, הלכה למשה מסיני היא כי אז יש לקבוע את החדש ע"פ החשבון (רמב"ם קד"ה ה/ב, יח/ח, ועי' רמב"ן בסה"מ). כן בולט משקלו של החשבון בקדוש החדש מעצם האפשרות לאיים על העדים²⁵, כי השאלה מאליה עולה, דבר שלא קיים בכל התורה, כיצד נעשה כאן, לכפות על העדים להעיד דבר שלא כפי שהתכוונו להעיד, אלא מוכרח שעיקר הקביעה היא ע"פ החשבון, ואם יש עדים נעשה גם קידוש, שלכתחילה נזקקין לשניהם, חשבון לקביעה ועדים לקידוש. כגון אם לא באו עדים חדש אחר חדש, מפני שלא נראה הירח, או אונס אחר, קובעים חדש מלא וחסר, שאין מקדשים אלא על הראיה (רמב"ם הלי קד"ה יח/ח).²⁶

אמנם ידוע שהלכות אלו קשה ללומדם, מחמת קוצר המשיג ועומק המושג של ענינים אלו הקשורים בתקופות ומזלות וכלל חכמת התכונה, עד שנשארו עמומות אצל רוב אחינו בני ישראל (בעל המאור ר"ה כ:).

ולכן מעטים הם הלומדים, וכמעט "כמת מצוה" יחשב, וכעוסק במצוה שאין לה דורשין כמעט כל מי שמתעורר להלכות עמומות אבל חמורות אלו, שכל הזמנים נקבעים על פיהן.

23. מעניין שחכמים השתבחו בידיעתם בסוד העיבור דוקא משעלו לא"י, ר' ר"ה כ: כתובות קיב.

24. ר' מחד רש"י אבות ג/ח, ומאידך המאירי ותוס' יו"ט - להלן י.

25. ר"ה כ. אור שמח הלי קד"ה סוף פרק ג, חזון שמים עמי ג, וע"ע בפרוש המשנה לרמב"ם פרק ב.

26. ור' כי לדעת הרס"ג, רבנו חננאל ורבנו בחיי (שמות יב/ב) ועוד (תורה שלמה שם), עיקר קביעות החדשים הוא ע"פ החשבון ולא ע"פ הראיה, והק"א - הארבעים שנה במדבר, "מחר חדש" אצל דוד, ועוד שם. (מאידך, פירוש המשניות לרמב"ם ר"ה ב/ו). אלא שלפיכך יש להבין מה החשיבות של ק"ה ע"פ הראיה, עד שמחללים את השבת לבוא לבי"ד וכו', היינו מהו טעמא דקרא לשיטתם. ואולי אפשר לומר כאותו מהלך שבסיבת היות "החדש הזה לכם" המצוה הראשונה, ר' הערה 2 ושם.

והרי זה בכלל התפילה והציפיה "השיבה שופטינו כבראשונה" ובמיוחד "ויועצינו כבתחילה",

פירוש המשניות לרמב"ם, סנהדרין א/ג: "והקב"ה יעד שישובו כמו שנאמר 'ואשיבה שפטיך כבראשנה ויועציד'²⁷ כבתחלה, אחרי כן יקרא לך עיר הצדק..'. (ישעיה א/כו), וזה יהיה בלא ספק כשיכון הבורא יתברך לבות בני אדם, ותרבה זכותם, ותשוקתם לשם יתברך ולתורה, ותגדל חכמתם, לפני בא המשיח, כמו שיתבאר זה בהרבה פסוקים במקרא..". (עי' הלי סנהדרין ד/יא ורדב"ז שם. ור' לעיל הערה 14 ושם).

ה"משך חכמה" לפרשת בא (שמות יב/ב), מביא ראיה לרמב"ם הנ"ל מהירושלמי (מעשר שני ה/ב), שבנין בית המקדש יקדם למלכות בית דוד, וממילא נזקק כבר אז לבי"ד, ויקדשו את החדש ע"פ הראיה.²⁸ ואכן בסדר התפילה, קודמת ברכת "השיבה שופטינו" לברכת חידוש ה"עבודה".²⁹

נמצא איפא ברור, כי מבחינת "ציפית לישועה", הלימוד הנדון נחוץ, מצוה רבה יש בו, והזמן קצר.

ד. קידוש השם.

ויש בלימודן - כולל זמני התקופות האמתיים של השמש, זמני המולד האמתיים, זמני לקוי חמה ולבנה, שקיעה וזריחה, זמן חצות ועוד - מן הזכות והחובה "ושמרתם

27. "יועץ - שיועד לעבר שנים ולקבוע חדשים" (חגיגה יד. סנהדרין פז).

28. א) שלשה מהסנהדרין (סנהדרין ב.), "על תנאי אם ירצה נשיא" (ברייתא סנהדרין יא. הלי ק"ה ד/יב). ור' רמב"ן בהשגות עשה קנג, וה"מגילת אסתר" וה"לב שמח" שם. ב) ר' בתוי"ט מעשר שני ה/ב. ג) עיין נחל אשכול על האשכול הלי חנוכה ופורים ז/ז. ד) ר' הערה 34, שגם על כן נזקק לק"ה ע"פ בי"ד ולא נוכל לסמוך על הלוח.

29. אמנם מרבנו חננאל משמע לכאורה שהסנהדרין תתישב אחרי ביאת גואל. (לפיכך כיצד יש להבין דברי פרקי דר"א פ"א נא "...דלתות נפתחות מאליהם ויודעים שבאותה שעה נולדה הלבנה, ומקדשין את החדש", צ"ע). נראה מכ"מ, כי סדר בואן של ארבע הרשויות במהרה בימינו הן כדלקמן: 1. נביא (אליהו) 2. סנהדרין (סמיכה) 3. כהן גדול (מקדש) 4. מלך (משיח). וכמדומה שכך מוכרח; כי אי אפשר לחדש סמיכה ללא אליהו (רדב"ז הלי סנהדרין ד/יא, והלי מלכים יב/ב), ואי אפשר למקום המקדש ללא נביא, ואי אפשר למינוי כהן גדול ללא סנהדרין {גם שאין דנין כ"ג אלא בבי"ד של שבעים ואחד (סנהדרין טז:)}, ואי אפשר למלך ללא שלשתם, הן מצד המינוי {"...על פי הדבר אשר גידו לך מן המקום ההוא.."} (דברים יז:), והן מצד שרק "אם עשה והצליח ובנה המקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל - הרי זה משיח בודאי" (הלי מלכים יא/ד ור' שם יב/ב), אע"פ שמלך המשיח ודאי יתעורר ויפעל קודם (שה"ר ד/א, מורה נבוכים ג). ומכ"מ אם יהיו סמוכים, כבר נתחייבנו לקדש ע"פ הראיה.

ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים..” (דברים ד/ו), שהיא מצוה (שבת עה. סמ”ג עשין מז) וקידוש השם בעולם (ר’ רש”י שם ד”ה ילעיני העמים), כהמשך הפס’ לעיל “.. אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה”.

קול התור ה/ב (מתוך תמצית ותוספות, י. רבלין היתשנד): נודע למשגב, שרבנו (הגר”א).. עסק הרבה גם בחקירת סגולות הטבע מחקרי ארץ, לשם השגת חכמת התורה ולשם קידוש השם בעיני העמים ולשם קרוב הגאולה. עוד מצעירותו הראה נפלאות בכל שבע החכמות והירבה לבקש. גם ציווה לתלמידיו ללמוד כמה שאפשר בשבע החכמות של מחקרי ארץ, גם בכדי להרים את חכמת ישראל על פי חכמת התורה בעיני העמים, על פי הכתוב כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים..” (דברים ד/ו), ובזה יהיה עליונות ישראל הרוחנית, ועל פי הכתוב ולתתך עליון על כל-הגוים אשר עשה, לתהלה ולשם ולתפארת..” (דברים כ”ט) .. ומפה לאוזן אמר לנו כמה פעמים: .. הקדמונים מגדולי ישראל.. קדשו שם שמים על ידי ידיעתם המרובה בחקירת מצפוני הטבע מנפלאות הבורא יתברך שמו, אשר גם רבים מחסידי האומות העלו על נס את חכמת ישראל חכמי התורה, אנשי הסנהדרין, תנאים ואמוראים .. ובדורות המאוחרים הרמב”ם, ובעל התוספות יום טוב..

וראה להלן סעי’ ו, עדות האברבנאל על תלמי היוני ודעתו על ישראל, שזהו אותו קידוש השם הנדון.

נמצא, כי מן הלימוד הזה מתגלת גדולתנו בעיני העמים, דבר המביא לידי קידוש השם, בבחינת “ואתם תהיו לי ממלכת כהנים” (שמות יט/ו, מכילתא, ספורנו ורש”י הירש שם), שלוחי דרחמנא לקדש שמו בעולמו (קדושין כג:), להגדיל ולהרבות כבוד שמים. עוד יש להתבונן, כי נקודת קידוש השם, אינה רק לעיני העמים, כי אם בהחלט, במיוחד וביותר - פנימה, לאדם היהודי עצמו. ראה לעיל א (מכתב מאליהו ג/198-200).

ואפשר לעיין: הרי אין מעצור לפני הקב”ה, והיה יכול לברוא את כל מערכות השמים בהתאמה כזו שמחזורי הירח והשמש יהיו תואמים ומשלימים בדיוק כל שנה, ולא היינו זקוקים לכל החשבון, הראיה וסוד העיבור.. ניתן אולי לומר, שהן הן הדברים, גם כדי שתהא נקודת קדוש השם הזו ב”היא חכמתכם ובינתכם” (עיין ב”דעת תבונות” להלן ט).

אם תמצי לומר, לא רק מצד החכמה, יותר מכן, בכח שמסר הקב"ה לישראל לפעול בעולם, וכפי שיוסבר להלן.

מפני מה הקדים קודשא בריך הוא לתת את מצות קדוש החדש לישראל? (לעי' בפתחה והערה 2 שם).

ילקוט שמעוני פרשת בא רמז קצ: **משל למלך**, שהיה לו אורלוגין, והיה מביט בו ויודע איזה שעה ביום. כיון שעמד בנו על פרקו, מסר לו אורלוגין שלו. כך אמר הקב"ה: עד עכשיו חשבונן של חודשים ושל שנים בידי, מכאן ואילך הרי הן מסורים בידכם, שנאמר 'החדש הזה לכם'."

הקב"ה נתן "לכם" כח, בחינת "בידכם" (שוחר טוב ט/ב) לפעול ולשנות במציאות {תפיסה הופכית לשרשי האלילות מעולם, כולל מצרים, המיחסת את הכחות לטבע}, "אשר תקראו אתם" (ויקרא כג/ד).. "אתם אפילו שוגגים.. מוטעים.." (ספרא אמור פרשה ט), כמו שאמרו חז"ל בגמרא, על הפסוק (תהלים נז/ג) "אקרא אל א-להים עליון לא-ל גמר עלי",

ירושלמי נדרים ו/ג (כתובות א/ב, סנהדרין א/ב): "א"ר אבון.. בת שלשה שנים ויום אחד, נמלכו בית דין לעברו, בתולין חוזרין, ואם לאו אינן חוזרין."

וכן לענין המועדות, ודין שמים,

ירושלמי ר"ה א/ג: "אמרו בית דין היום ראש השנה, הקב"ה אומר למלאכי השרת העמידו בימה, יעמדו סגורין, יעמדו קטגורין, שאמרו בני היום ראש השנה. נמלכו בית דין לעברה למחר, הקב"ה אומר למלאכי השרת העבירו בימה.. שנמלכו בני לעברה למחר. מה טעמא, 'כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב' (תהלים פא/ה), אם אינו חוק לישראל אינו משפט לאלקי יעקב."

בדומה לזה (ר"ה ח:): "ת"ר 'כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב', מלמד שאין בית דין של מעלה נכנסין לדין אא"כ קדשו בי"ד של מטה את החדש."

ה. הבנת התורה.

המדרש (בר"ר א/א, זוהר שמות קסא/ב) אומר: "היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם", נמצא כי לימוד התורה הוא מפתח להבין את העולם. ממילא ההתבוננות בעולם, ולענינו הכרת 'שבילי דרקיע', מקילה על הבנת דברי התורה עצמם, באותו אופן שהלומד על תפקודה של מכונה מסובכת לא יסתפק רק בספר ההוראות אלא

יזקק גם למכונה עצמה כדי להבין. דהיינו, הסברא נותנת שכדי להעמיק בידיעת התורה ראוי גם להעמיק בידיעת העולם.

עוד יש תועלת בלימוד הזה מיניה וביה, כפתח להבין כמאה ועשרים סוגיות בש"ס, מדרשים, זוהר ופסוקים רבים, הסתומים למי שלא עיין בחכמה המיוחדת הזו, וכהכנה וכסיכום למסכת ר"ה, עירובין נו. ועוד. וכן הבנה וידיעת החשבון והכללים שבלוח השנה. כמ"כ ההבנה בקביעת זמני היום: עלות השחר, הנץ, חצות, שקיעת החמה, צאת הכוכבים, ועוד.

תוספות רי"ד ר"ה כ: "... וכלל אומר, כי הדברים האלה הם תלויים בחכמת השמים, ומי שלא יהיה בקי בחכמת השמים לא ידע אלה היסודות".

אולי יש בכך גם בבחינת "וכבשה" (בראשית א/כח), בממד הרוחני, לידע ולנצל את החכמות להבנת התורה.

המאור הקטן ר"ה כ: "...יש בכאן שלש שמועות עמוקות בסודותיהן וקשות בפירושיהן והם סתומות ונעלמות מלב רוב החכמים.. וכל דבריהם הם יסוד לסוד העיבור המסור בידינו, אבל הפירוש הרחוק מי ידענו ועמוק עמוק מי ימצאנו..".

מסופר על הגאון ר' מרדכי יפה בעל הלבושים, אחר שכבר היה אב"ד ור"מ בקהילה קטנה, כאשר באו אליו שליחי ק"ק פוזנא עם כתב רבנות לקבלו אליהם כאב"ד ור"מ, התנה עמיהם שלא יבא לקהילתם טרם שיתפנה לכמה חדשים ללמד חכמת עבוד החודש אצל החכם אבוהב הספרדי בונציא.³⁰

איש אמונו של החזון איש העיד אחרי מותו ("פאר הדור" ג/ק"ח הערה 185), כי בתקופת חייו האחרונה הרבה החזו"א להתעמק בחשבונות קדוש החדש, ובמשך קרוב לשנתיים שם לילות כימים בחישובים ובחשבונות. ואכן החזו"א השאיר לנו "קונטרס קדוש החדש" אשר הוא פרוש אסטרונומי מתמטי על הלי ק"ה לרמב"ם עם טבלאות 'לוח הבקעים' ו'לוח הצורות', המופיע בספרו או"ח סי' קטו, קלח נלפנים בליקוטים שבסוף חזו"א יו"ד ואו"ח) ובספר "פועל ד"י חלק ג. כמ"כ "קונטרס חי שעות" בנדון "קו התאריך", אשר נכלל בספרו או"ח סי' סד, ובספר פועל ד' הנ"ל.

מסופר עוד על החזו"א כי דאג להעביר לגניזה את אותן פיסות נייר שעל גביהן חישב את החישובים האסטרונומיים אשר הוזכרו בחידושי לקידוש החדש, בטענה שכל

30. ר' בספרו לבוש אדר היקר הלי ר"ח. הסיפור מובא בספר 'ואמרו אמן', 'הגן' ו'דרך משה' ליום יא 'שומר אמונים', בהקשר למעשה הנורא בעניית אמן.

החכמות כלולות בתורה (רמב"ן בהקדמה לתורה) ובשעה שהן משמשות את התורה הרי אלו בעצם דבר תורה ממש (קונטרס ק"ה לר' אברהם קלונימוס קאליקשטיין, בהקדמה).

ו. אמונת חכמים.

אף יש עבורנו תועלת בחיזוק אמונת חכמים ומעלתם, עד כמה השיגו ב"חכמת התכונה"³¹, וכיצד הקדימו בדורות רבים את חכמי אומות העולם בהבנת מערכות שמים, ובהכרת שבילי דרקייע.

בעין בלתי מזויינת ניתן לספור ולהעריך כששת אלפים כוכבים בשמים בלבד. ככל שהשתכללו הכלים בארבע מאות השנים האחרונות, גדל מספר הכוכבים הנראה. רק בזמן האחרון הגיעו המומחים ל"מספר האסטרונומי" שהוזכר כבר במדרש קדום המובא ע"י ריש לקיש בגמרא (ברכות לב:), מכפלה השווה ל- 10^{18} .³²

על כגון דא, כתב תלמיד הרא"ש (יסוד עולם א א/א) כשהביא את מקורות חז"ל מהרבה מקומות בש"ס ובקיאותם בחכמת התכונה, וסיכם:

"..כולן מעידות ומגידות על טוב טעם רז"ל ועל שלמות דעתם בזאת החכמה, ושירדו לסוף עומקה, וזה לפי שהיה לבם רחב ושכלם זך ונקי, ושמעו בקבלה מפי הנביאים שצפו ברוה"ק וראו מראות אלקים".

כך מצאנו בקבוצת כוכבי כימה, שכפי הנראה לעין יש בה ששה כוכבים, אעפ"כ מודיע שמואל (ברכות נח:) שיש בה מאה כוכבים! וכך נראה במכשירי הראייה כיום.

וראה כיצד השכילו להעמיד לוח שנה משוכלל, שאין לו אח ורע בעולם עד היום³³, כאשר כל תשע-עשרה שנה נשלמות בהתאמה יחד שנות הלבנה עם שנות החמה (שיטת רב אדא).³⁴

31. "חכמת התקופות" - רש"י סוכה כח. מהר"ל אבות ספ"ג. "חכמת השמים" - תוס' רי"ד ר"ה כ: "חשבונות.. האצטגנינים" - רמב"ם הלי קד"ה א/ו ב/ד ו/א.

32. עיי "המעין" תשרי תשנט.

33. מציאת מעין המושג כט יב תשצג ומחזור יט שנים, בכתבי היתדות מאסטרונומים מבבל, כ-300 שנה לפני רבן גמליאל דיבנה (ר"ה כה.), אינה קושיא. עיי "מדבר קדמות" לחיד"א עי 'חכמות', שו"ת רב פעלים חלק ב או"ח סי' א ד"ה יואם תאמר, "ספר העיבור" לרבי אברהם בר חייא הנשיא מאמר שני סוף שער שני, הכוזרי ד/ט כט-לא, "יסוד עולם" א/א ג/ב, מהר"ל "באר הגולה" באר השישי, "מורה נבוכים" א/עא, פרד"א פרק ח, רמב"ן בהקדמה לתורה. ולא רק שקבלת הדברים בנבואה מוכרחת היא אצל חז"ל, וחכמי הגויים שאבו חכמה זו מישראל, נראים הדברים כן גם ממה שהעידו חכמי הגויים על עצמם כי חיקו והעתיקו הרבה מהיהודים (יוסף בן מתתיהו 'נגד אפיון' הוצ' שטיבל מאמר ראשון פרק כב. ור' עוד עדויות ב"קול הנבואה" עמ' כב-כז), כמו שכתב החיד"א שם (בשם "סדר

אברבנאל שמות יב/א: "...מפני עוצם החכמה, שהיתה בחכמי ישראל בדבר הזה, הפליג בטלמיוס³⁵ היווני לשבח ולפאר מי שהמציא זה המחזור של יט שנה במלאכת העיבור אשר לבני ישראל, וכתב שזה יוכיח שהיתה ביניהם נבואה..."

הרי זהו ממש כנ"ל "... חכמתכם ובינתכם לעיני העמים..." קדוש השם, בדיוק כאשר אמרה התורה מראש שכך יהיה: "...ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה..."

ז. תורה משמים ומסירתה לדורות.

ממילא עוד יוסיף, יתבונן ויתחזק הלומד באמונת אומן של תורה משמים, שכן אי אפשר לכל הידיעות הללו ללא מראה הנבואה למשה רבנו, שהועברו ממנו לחכמים ובקבלה מדור לדור.³⁶

הדורות" דף לז-לח) שאלכסנדר השליט את חכמי יון על חכמת שלמה המלך ע"ה שהיתה בידי ישראל, משם למדו וקראוה על שמם, ו"הענין האחד.. מעיד על שאר העיניים" (סי' העיבור שם). (ר' מקורות נוספים - "תורה שלמה" שמות יב פרק א, ד"ה 'קביעת חדשים בימי דוד'). ר' להלן הערה 36.

34. הואיל ואין אנו מקריבים היום את הפסח ואת העומר, הרי שעד ביאת גואל במ"ב די לנו בלוח שקבע הלל (הגר"א נבנצל), ולא נחוש לדיוק השנה האסטרונומית והתרחקות חג פסח מיום התקופה, שהחלה במחזור רסז, ובאה לידי ביטוי כיום בשנה השמינית, האחת עשרה והתשע עשרה למחזור. שכן עיקר השמירה היא שלא יקדם הפסח לאביב, ש"רד ומלא בעיני" (מנחות סד: רש"י סנהדרין יא: ד"ה 'על שתיים', 'ובזמן שביהודה') וזאת בזמן המקדש, ותו לא מידי, ומה איכפת לנו היום אם הפסח מתאחר לתוך תקופת ניסן, כרבנו חננאל (ר"ה כא). "...עכשיו שאין 'אביב' לא חיישינן להא דשלח רב הונא", כי כמו שהסביר רב שרירא גאון בתשובתו (אוצה"ג סנהדרין ס' רג) ש"לא היו עושין כן אלא מפני צרכי המקדש". וכשיבנה המקדש גם תתחדש הסנהדרין וסדרי העיבור יותאמו ממילא (ר' הערה 29). אמנם לאידך גיסא, גם היום אי אפשר שידחה הפסח עד לתוך תקופת תמוז, שגם זה בכלל "שמור את חדש האביב".

אמנם, לפער הזה המתפתח בין הלוח הקבוע לשנת החמה, יש השלכה להלכה בתחום אחר; השקדיה פורחת כחודש לפני טו בשבט, לפחות בשנים שאינן מעוברות, וממילא חנטת השקד על העץ - למאן דאמר שסמדר זו החנטה - נעשית בחלקה לפני טו בשבט, וא"כ נמצאנו מעשרים משנה על חברתה, ע"כ צריך כנראה להתנות בזמן המעשר, אם לא שמצרפים דעת הרמב"ם שהחנטה זו הבאת שליש (עי' הלי' מעשר שני א/ב, חזו"א שביעית ז/יב וכן ערלה, רבעי ושביעית ר' ר"ה י, א).

35. תלמי, גדול התוכנים מבין האומות בימי קדם, בספרו 'אלמגיסטי' (במאה השניה למנינם לערך), על שמו הוסבה שיטת הקדמונים בהבנת תנועת השמים.

36. ב"ב טז: , רש"י מלכים א ה/ו, רמב"ם הלי' ק"ה א/א, רד"ק ד"ה א יב/לב, רמב"ן הקדמה לתורה - סי' חכמת שלמה, כפי שהסיק היווני הנזכר, ור' עוד בדברי האברבנאל שם, מדבר קדמות לחידי"א עי' 'חכמות', שו"ת רב פעלים לרבי יוסף חיים מבגדד חלק ב או"ח סי' א.

אמנם חלק מקבלת עם ישראל מן הנביאים בחכמה זו אבד, ולכן נאלצנו לחזור וללומדה מספרי הגויים אשר ביסודם קנו חכמתם ישראל הקדומה (רמב"ם הלי' ק"ה יז/כד, "מדבר קדמות" שם, "ייסוד עולם"). ור' לעיל הערה 33.

פרקי דרבי אליעזר פרק ח: "בעשרים ושמונה באלול נבראו תמה וּלְבָנָה וּמִנִּין, שהוא שנים וחדשים וימים ולילות שעות וקצים ותקופות ומחזורות ועיבורין, היו לפני הקב"ה, והיה מעבר את השנה, ואחר כך מסרן לאדם הראשון בגן עדן..³⁷ אדם מסר לחנוך ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה .. וחנוך מסר לנח סוד העיבור ועיבר את השנה.. נח מסר לשם.. ושם מסר לאברהם..³⁸ אברהם מסר ליצחק.. יצחק מסר ליעקב.. יצא יעקב לחוצה לארץ ובקש לעבר את השנה .. אמר לו הקב"ה: יעקב, אין לך רשות לעבר השנה בחוצה לארץ, הרי יצחק אביך הוא יעבר את השנה בארץ.. יעקב מסר ליוסף ונכנס בסוד העיבור.. מת יוסף ואחיו נתמעטו העיבורין מישראל. וכשם שנתמעטו העיבורין מישראל בשיעבוד מצרים, כך עתידים לימעט בסוף שיעבוד מלכות הרביעית עד שיבא מלך המשיח.. ויאמר ד' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם, מהו לאמר? אמור להם לישראל: עד עכשיו אצלי היה סוד העיבור, מכאן ואילך שלכם הוא לעבר את השנה."

וראה בספר 'באר הגולה' למהר"ל (באר השישי עמ' קיט), כי "סוד העיבור" הנמסר למשה רבנו, הוא ידיעת "כל ענין הליכת החמה והכוכבים בציור השכלי ומהותם .." ! ואחרי משה רבנו, החזיקו בחכמה זו בני יששכר,

דברי הימים א יב/לג: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל, ראשיהם מאתים, וכל אחיהם על פיהם".

שהרי בזאת ברכום יעקב אבינו ומשה רבנו,

רשיי דברים לג/יח-יט: "הצלח .. יששכר בישיבת אהליך לתורה, לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים..".

רשיי בראשית מט/טו: "למס עבד, לפסק להם הוראות של תורה וסדרי עיבורין.. מאתים ראשי סנהדראות העמיד וכל אחיהם על פיהם".

תוספת חשובה ומוכרחת לחכמת התכונה בישראל מקורה בשלמה המלך,

37. ר' ערוך לנר ר"ה ח. אולי מטעם שזה הציווי הראשון של אדה"ר, לכן זו המצוה הראשונה שנצטוו בר ישראל, ר' תוסי' שם ד"ה 'לתקופות', ור' סנהדרין לח: ופרקי דרבי אליעזר כאן. היינו שגם ראש השנה לאדם הראשון וגם פסח ליוצאי מצרים, היה צריך להיות ביומו בחדש, ולשם כך צריך להכנס בסוד העיבור, לקדש חדשים ולעבר שנים. ור' "מערכי לב" ג/נת, "ילקוט לקח טוב" ויקרא סג.

38. ר' ר"ה יא. "למועד אשוב אליך.. (בראשית יח/יד).. אותה שנה מעוברת היתה..", הרי שגם כאן משמע כנ"ל שאברהם עיבר בדורו את השנים. או שהקב"ה עיבר (הגר"א נבנצל).

מלכים א ה/ט-י: "ויתן אלקים חכמה לשלמה .. ותרב חכמת שלמה מחכמת כל-בני-קדם..". רש"י: "..במזלות..".

וכך היה בכל הדורות שהיו יחידים או יותר, שהתמחו בחכמה ובהלכות אלו; רבן גמליאל (ר"ה כה.), שמואל (ר"ה כ:), רב אדא, ועוד רבים בכל הדורות. כפי שהעיד התוכן רבנו יצחק הישראלי תלמיד הרא"ש בספרו "יסוד עולם" (א/א): "..הוי יודע כי חכמת התכונה היתה באמנה אצל חכמי ישראל³⁹, וע"ז יש לנו עדים נאמנים והוא כי זה הנמצא מסור לנו בקבלה מפיהם ממדת שנת חמה ותקופותיה, ומדת חודש לבנה האמצעי, ותיקון מחזור יט שנה, שלא נתחלף ממנהגו ולא נשתנה מבראשית ועד הנה.."⁴⁰.

ח. סיפור תהלות ד'.

ענין נוסף, אף שהוא עוד כברת דרך ממדרגתנו, הן הן דברי המדרש (שוחר טוב תהלים קו) "מי ימלל גבורות ד'?" מי שיכול להשמיע כל תהלתו, מי שעוסק בתורה כל צרכו, שיודע בכל פינותיה (הוריות יג:), שמכיר את התורה שקדמה לעולם, ומתוכה מכיר גם את הבריאה כולה, החכמה הנכונה, ממילא מכיר גבורות ד', היינו רק מי שמשגיג בדרגה האמיתית את עצם השבח, הוא מסוגל באמת למלל ולהשמיע כל גבורתו.⁴¹

יש לנו בתפילה - בפסוקי דזמרה, ברכות קריאת שמע, ועשרות מקומות נוספים - הזכרת מערכות השמים, כשמתפקיד חלק זה בתפילה כמו בכולה, גם לעורר אותנו להתבונן ולהתפעל מהן, להכרה "שנאמין בא-ל ונודה אליו שהוא בראנו" (רמב"ן שמות יג/טז), כמו במזמור "ברכי נפשי את ד'.." (תהלים קד), "השמים מספרים כבוד א-ל.." (תהלים יט/ב), "מונה מספר לכוכבים.." (תהלים קמז), "הללו את ד' מן השמים.." (שם קמח), "המאיר לארץ ולדרים עליה.." (ברכות ק"ש), "מחליף את הזמנים ומסדר את הכוכבים.." (במעריב שם), "נוטה שמים ויוסד ארץ" (עלינו לשבח) ועוד. ומתוך עשרים וששה ההילולים שבהלל הגדול - "כי לעולם חסדו" (תהלים קלו), ששה מהם !! על מערכות השמים (ארבע מהן שבח כללי, חמשה עשר על יציאת מצרים ונחלת הארץ, ואחת על הפרנסה).

39. ר' לעיל הערות 33, 36.

40. לא כן בחשבון האומות שהיו צריכים לדלג ב-1582 למייננס על 10 ימים מפאת השיבוש בחישוביהם.

41. ר' דברי חיזוק והתעוררות ללימוד תורה מבעל 'אילת השחר', הרה"ג אי"ל שטיינמן, ה כסלו תשנ"ו. אך עיי' "גבורות ד'" פרק ראשון.

".. את גדלך ואת ידך החזקה, אשר מי-אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך" (דברים ג/כד).

ועל התועלת שבהתבוננות הזו, קיימא לן בסוף פרשת בא,

רמב"ן, שמות יג/טז: "מן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם ניסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוה יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזירת עליון..".

יתרון ההתבוננות בגרמי השמים מודגש ובולט כאמור מתוך ההזכרות הרבות במטבע שטבעו לנו אנשי כנסת הגדולה ודוד המלך במזמורי תהלים, ואפשר שבמיוחד בדיוק הבא :

ברכות ק"ש בשחרית: "תתברך ד' אלקינו {בשמים ממעל ובארץ מתחת} על {כל} שבת מעשה ידיך, ועל מאורי אור שעשית {שיצרת המה} יפארוך סלה".

אף "מאורי אור" הן בכלל "כל שבת מעשה ידך", ולמה יצאו, הלא בכלל מאתים מנה? ⁴² אולי לומר לך ש"המה יפארוך" יותר מ"כל"!!

כך נמצא בספר 'רזיאל המלאך'⁴³ עמ' סד: כתיב 'מונה מספר לכוכבים' וכתוב 'גדול אדוננו ורב כח', ללמדך כי יותר גדלו בסדר מעשה מלאכת הכוכבים והמזלות.. והגלגל והעגלה, ממה שנראה גדלו בשאר מעשה העולם, שאין חכמה רחבה ועמוקה ומופלאה בעולם כחכמה זו!!⁴⁴

חובת הלבבות, שער הבחינה פרק ב: "הבחינה בברואים והבאת ראיה מהם לחכמת הבורא יתברך, אנו חייבין בה מן המושכל, ומן הכתוב ומן הקבלה. מן המושכל, כי השכל מעיד שיתרון המדבר על שאינו מדבר הוא רק ביתרון הכרתו והבנתו וקיבולו דעת סודי החכמה המקויימים בכל העולם, כמו שאמר הכתוב (איוב לה/יא): 'מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמונו'..

42. שאלה זו שאל לפני כ-150 שנה הגאון רבי שלמה קלוגר, ר' "יריעות שלמה" בסידור "בית יעקב" ליעבי"ץ בברכות ק"ש של שחרית שבת קודש, אך הוא ענה תשובה אחרת. ואפשר פשוט מפני שזה נושא הברכה (הגר"א נבנצל).

43. מיוחס לשלמה המלך מפי המלאך, ר' "שם הגדולים" לחיד"א מערכת ספרים ע' יחכמתא רבתי. ולפי מסורת אחרת (ר' סדר הדורות הקצר) רזיאל המלאך מסרו לאדם הראשון לאחר שעשה תשובה במשך 130 שנה.

44. בלשון דומה מובא בספר חכמוני על ספר יצירה פר' ו.

מן הכתוב, מה שאמר (ישעיה מ/כו): 'שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלהי, ואמר (תהלים ח/ד): 'כי אראה שמיך, מעשה אצבעתיך ירח וכוכבים אשר כוננתי, ואמר הכתוב (ישעיה מ/כא): 'הלוא תדעו, הלא תשמעו, הלא הגד מראש לכם, הלוא הבינותם מוסדות הארץ'..

מן המקובל מה שאמרו זכרונם לברכה.. " (שבת עה. - ראה לעיל סעיף א) וכו'.

ומתוך הבחינה בברואים והכרת חכמת אלקים, יהא בידינו הכלים לספר תהלות ד'.

אומר ע"כ הזוהר (רעיא מהימנא פ"י בא) שחייב אדם לספר בגדולתו של הקב"ה תמיד ולפרסם הנס בכל המעשים שהוא עושה, שכך נותנים ישראל כח למעלה, כמלך שגדל כחו בשעה שמשבחים אותו על גבורותיו. נמצא שבעיסוק ב"שבילי דרקייע", אנו מיישמים "שיחו בכל נפלאותיו" (דה"י א טז/ט), בחינת "רוממו ד' אלקינו" (תהלים צ"ה ט), היכי תמצי לרומם שם השם בעיני עצמנו {ובעיני אחרים}, ולא דוקא בסיפור עצמו, שכן "אין אמר ואין דברים, בלי נשמע קולם" (תהלים יט/ד), היינו שמעצם "בחינת האדם בהם ובענייניהם" כבר יושג ויודע כבוד הא-ל (המאירי ורש"י תהלים יט/א-ה).

"שבח נותנים לו כל צבא מרום" (שחרית לשבת). שגם על כן נקרא הקב"ה כך "ד'

צ-ב-א-ו-ת", משום שהוא בורא צבא השמים (ברכות לא:).

ט. יחוד ד'.

עניני יחוד ד' בלב שלם אלו דברים עמוקים מאד, אף לגדולים, ובודאי עבורנו, כפי שכותב הרמב"ם (הלי יסודי התורה ב/יב ד/ג), וגם ליחידים שיכולים לעסוק בלימוד זה אין זה שייך אלא אחר שהתמלאו במשנה וגמרא (רמב"ם שם, דרישה טור יו"ד רמו אות ב).

אבל מסתבר, כדלקמן, שלהבין מעט מזעיר, להתבונן ולהתבשם, ניתן גם לנו, בפרט אם הן מתוך דברי התורה עצמם, ומצוה היא כפי שמביא החובת הלבבות בשער היחוד פרק ג.

רמח"ל, דעת תבונות ס"י לד': "כאשר נביט בהבטה עיונית על כל המעשים אשר נעשים תחת השמים, נראה הילוך אחד שסובב והולך והיתה מנוחתו (=המטרה הסופית) רק גילוי האמת הזאת.. היחוד.. זה יס גדול ורחב ידים.. שיש לנו לשוט בו כנפשנו שבענו".

ושם סימן מ: "רצה הרצון העליון שיוכלו בני האדם להבין קצת מדרכיו ופעולותיו, ואדרבה, רצה שיהיו משתדלים על זה ורודפים אחרי זה מאד, על כן

בחר להיות פועל.. בסדר מושג ומובן .. נתן לנו מקום להתבונן .. ולהבין מעט מזעיר.. והראיה לדבר: מעשה בראשית..".

היינו שההתבוננות הזו היא חלק מהבירור והחיוב הגדול שיתקע בלבנו בישוב גמור ללא פקפוק, שאין עוד כח אחר שליט פועל ועושה במציאות - מלבדו.

וזוהי עצם עבודתו של אברהם אבינו ע"ה, עבודה 'שקטה' אשר כל כולה התבוננות בבריאה ומתוכה להגיע לאמונת היחוד השלמה. עבודה שמרוב פשטותה נעלמת היא מרוב בני-האדם (בשם הרה"ג אביגדור מילר).

תהלים קמח/א-ו: "הללוי-ה, הללו את ד' מן השמים.. כל מלאכיו.. כל צבאיו, הללוהו שמש וירח, הללוהו כל כוכבי אור.. שמי השמים, והמים אשר מעל לשמים.. כי הוא צוה ונבראו.. לעד לעולם, חק-נתן ולא יעבור..".

מן המאורות הגדולים עד רמש קטן שבאדמה (עיין כוזרי א/ז), ועד חלקיק התא הזעיר כ"כ המכיל בתוכו את תכנות כל סגולות האדם הגדול - "יהללו את שם ד' כי נשגב שמו לבדו..", שאתה מחיה את כולם.⁴⁵

זהה, פרי לך לך ריא.. מקרא זה בסוד החכמה הוא, כי למדנו: ז' רקיעים עשה הקב"ה למעלה, וכולם כדי להכיר כבוד הקב"ה, וכולם עומדים להודיע סוד האמונה העליונה.⁴⁶

ע"י הכרת הבריאה לפרטי פרטים, מן המזער עד למרחב, מוחש לנו יותר ה"אין ערוך לך ד' אלקינו בעוה"ז..", וה"אין סוף" .., אע"פ שלהשיגו לא נוכל. (עיי' ספר החקירה' ליצמח צדק).

והיכן עומדת חכמת התכונה בכל זאת? חכמת התכונה היא מדרגה לחכמת האלקות (רבנו יונה), ובאותו סגנון פירש התיו"ט (אבות ספ"ג) "פרפראות הממשיכות לב האדם לחכמה.. היא חכמת אלקות, שמדיעת גלגלי השמים ידע ויכיר הבורא יתברך".

אמנם יחד עם זאת, עלינו לדעת עד כמה ידיעתנו מצומצמת,

45. אעפ"כ אפשר חלילה לראות דברים אחרים: "ופן תשא עיניך השמימה וראית את-השמש ואת הירח ואת הכוכבים, כל צבא השמים, ונדחת..". (דברים ד/ט). התורה היא נצחית, וממילא החשש הזה קיים גם בצורת הלכי המחשבה של היום. זו הסתכלות אחרת, חסרת התבוננות, בה העין רואה מה שכבר בדעתו של האדם במקום להיפך, שהדעת תבנה על בסיס הראיה-ההתבוננות. בא"ב היעין קודמת ליפה.. י"א שזה היה טמון בחטאם של המרגלים שהקדימו פיהם (השקפתם) לעיניהם (להתבוננות). ור' שיעור הרה"ג משה שפירא לפרשת שלח תשנז !!

46. אף שכאן הצד הרוחני הוא העיקר, וכן בב"ר ב/לב, ובחגיגה יב: אבות דרבי נתן לז/ט, (מהלך חמש מאות שנה.. - מבחינת משך הזמן הדרוש למדרגה), ובכל אופן הבחינה הגשמית אינה בטלה.

שיחות הגר"א נבנצל, פרי ואתחנן היתשי"ס: "אם מתבוננים בחכמה שניכרת בכל דבר ודבר שבבריאה.. הרי שנוכחים לראות שיש כאן חכמה עצומה. ואולם אחרי הכל יש לדעת, שכל מה שנשיג בהכרת חכמתו ית', אינו אלא חלק מן האמת. שהרי כוחו של הקב"ה הוא אינסופי, כפי שמסביר הרמב"ם (יסודי התורה, א/ה, ז), היקף העולם הוא עצום ונורא, שקשה לנו אפילו לדמיין היקף כזה, והקב"ה לא מוגבל בעולם הזה ולא מוגבל בכל העולמות שברא, הוא מעל ומעבר לכל העולמות הגשמיים והרוחניים גם יחד.. ואם כן, הרי כל מה שנשיג בהכרת חכמתו אינו אלא חלק קטנטן מחכמתו האין-סופית".

כאשר נדרש הרמב"ם לשאלה בדבר "היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו מחשב" וכוי (שבת עה.) האם זו הלכה אם לאו, למי, ומה התועלת בידיעתו (לעיל א), מאלף לעניננו כיצד סיים הרמב"ם את תשובתו,

פאר הדור סי' גג: "והמקום.. יברך אתכם, ויעזור את כולנו לעסוק במצותיו ולהדמות בדרכיו ולהבין ביחודו אכ"י"ר".

י. פתח לתורה ולחכמה.

אבות ג'יח: "ר' אלעזר בן חסמא אומר: .. תקופות וגימטריאות פרפראות לחכמה".

רש"י שם: "פרפראות, דהיינו מידי דגריר לבא, שמביאין לפני הסעודה שום דבר שממשיך לבו של אדם לאכילה. וכן העוסק בהלוך תקופות שברקיע .. הן ממשיכין אותו לחכמה, שיש בהן חכמה גדולה".

רבנו יונה, שם: "מפני שיש בהם חשבונות רבים, וחכמת החשבון מחדדת את האדם.. פרפראות לחכמה".

תפארת ישראל, שם אות קמה: "התורה היא דוגמת הלחם לנשמה שנונת ממנה .. וכאשר יערב לאדם הלחם יותר כשיטפל לו פרפרות, למרוח על הלחם חמאה וכדומה, כן תמתק לו התורה ביותר, אם יטפיל לה שאר החכמות לרקחות וטבחות..".

דרשות חתם סופר, פרשת בשלח קיב: "כל החכמות הן רקחות וטבחות לתורה, והמה פתחים ושערים לה..".

מהרשי"א הוריות י. " .. חכמות אחרות, כמו התכונה ולחשוב תקופות ומזלות, וחכמת המספר ותשבורת, הם **הקדמה לתורתנו**, שע"י מי התורה נעשה לחם ומזון רוחני חי נפשו של אדם..".

הרמב"ם בהלכות קדוש החדש (יא/א) מקרב את הדברים לעניננו כאן באמרו " .. כל מי שרוחו נכונה, ולבו תאב לדברי החכמות, ולעמוד על הסודות, יתאוה לדעת אותן הדרכים שמחשבין בהם, עד שידע אדם אם יראה הירח בליל זה או לא יראה".

רמב"ם, אגרת אל חכמי מרשילה (מונטפשליר): " .. דעו רבותי, שהחכמה שהיא **חכמה ודאית** - היא ידיעת צורת הגלגלים, ומנינם, ומדתם, ודרך הלכס, וזמן סביבת כל אחד מהם, ונטייתם לצפון או לדרום, וסביבתם למזרח או למערב, ומסלול כל כוכב, ודרכו היאך הוא .. היא **חכמה מפוארה** הרבה, וממנה יודע לקיית המאורות ומתי ילקו בכל מקום. וממנה יודע מאי זו עלה יראה הירח כקשת והולך ומתגדל עד שישלם ויחזור ויחסר מעט מעט. וממנה יודע מתי תראה הלבנה או לא תראה, ומאי זה טעם יהיה יום ארוך או קצר, ומאי זה טעם יעלו שני כוכבים כאחד ולא ישקעו כאחד, ומאי זה טעם יהיה יום זה במקום זה שלש עשרה שעות ובמקום אחר חמש עשרה או שש עשרה או עשרים והוא יום אחד. ובמקום אחר יהיה היום והלילה שוים לעולם, ובמקום אחד יהיה היום כמו חדש או שני חדשים או שלשה חדשים עד שימצא מקום שתהיה כל השנה ששה חדשים יום וששה חדשים לילה. וכמה ענינים המתמיהים יודעו מאותה חכמה, והכל אמת בלי ספק. וזה הוא חשבון תקופות וגימטריאות שאמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה (שבת עה.) שהיא '**חכמה ובינה לעיני העמים**'..".

הגר"א מוילנא ומכתבי תלמידו ר' ברוך משקלוב בהקדמתו לספרו 'אקלידוס': " .. כפי מה שיחסר לו לאדם ידיעות משאר החכמות, לעומת זה יחסרו לו מאה ידות בחכמת התורה, כי התורה והחכמה נצמדים יחדיו.⁴⁷

מורה נבוכים, פתיחה: "הלא תראה כי השם יתברך, כשרצה להשלימנו ולתקן עניני המוננו בתורותיו המעשיות, אשר לא יתכן זה אלא אחר דעות שכליות, תחלתם - השגתו יתברך כפי יכלתנו, אשר לא יתכן אלא בחכמת הא-לוקות. ולא תגיע החכמה הא-לוקית ההיא אלא אחר חכמת הטבע, כי **חכמת הטבע מצרנית**

47. כדי להבין ולדעת נכון באילו חכמות מדובר, והיחס ביניהם לתורה, ומהי החכמה שיתרחק ממנה האדם. ר' שו"ת הריב"ש מה, מובא בהקדמת "פתחי לבי" לשער היחוד בחובת הלבבות.

לחכמת הא-לוקות, וקודמת לה בזמן הלמוד, כמו שהתבאר למי שיעיין בזה. ולזה שם פתיחת ספרו יתברך במעשה בראשית, אשר הוא חכמת הטבע..⁴⁸

פאת השולחן, בהקדמה על הגר"א: "כל החכמות נצרכים לתורתנו הק' וכלולים בה, וידען כולם לתכליתם והזכירם, חכמת אלגעברע, ומשולשים, והנדסה, וחכמת מוסיקא.. וביאר איכות כל החכמות, ואמר שהשיגם לתכליתם..".

קול התור ה/ב: ..ובכדי להבין ולהשיג את חכמת התורה הכלולה באור החכמה העליון, נחוץ ללמוד גם את שבע החכמות הצפונות בעולם התחתון, עולם הטבע.

מאידך, **חייבים לדעת** את הסדר, ובתוך הענינים החשובים, מה עיקר ומה פחות, או מה ראשון ומה שני.

המאירי אבות ג/יח: "ואמר שאחר שישלים עצמו בחכמת התלמוד, יתחיל בחכמות האחרות. ואמר שהמבוא להם הם למודיות, והם תקופות ומזלות וגימטריאות, ורמז אל התכונה והמספר והתשבורת והשיעור, ומהן יבא לטבעיות ולאלקיות, כמו שנודע למבינים".

תפארת ישראל, שם: "אמנם כמו שהאוכל פרפרת בלי לחם נפשו קצה בו ולא ישבע, כמו כן העושה משאר חכמות האלה עיקר בהתעסקות, לא תשבע נשמתו מהן .. דאף דחשבון התקופות צריך ללמדם לעניין קידוש החדש, וגם כדי לידע חכמתו וגדולתו של יוצר בראשית, ומהאי טעמא היודע לחשוב תקופות ומזלות ואינו חושב נקרא חוטא (שבת עה). .. אפילו הכי דוקא קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, מדיש בהם עשה ולא תעשה, אסור ומותר. משא"כ תקופות.. הן רק טפלים להתורה כפרפרת לפת..".

וכן פוסק הרמ"א יו"ד רמ"ד והש"ך שם ס"ק ו, חיי אדם מ"ב. מכ"מ באקראי מותר ללמוד בשאר חכמות ואף מספרי חכמי האומות (ובלבד שלא יהיו ספרי מינים !),

שו"ת הרמ"א סימן ז: .. לא אסרו ללמוד דברי חכמים וחקירתם במהות המציאות וטבעיהן, כי אדרבא על ידי זה נדע גדולתו.

48. ר' מורה נבוכים א/נה, א/לד, ג/נא. ועיי' ס' הכוזרי ח/ב.

סיכום

מסילת ישרים יט: "הכונה האמיתית המצויה בחסידים אשר טרחו והשתדלו להשיגה, הוא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ברוך-הוא יגדל וירבה, וזה יהיה אחר שהתגבר באהבה אליו יתברך, ויהיה חומד ומתאוה אל הגדלת כבודו, ומצטער על כל שימעט ממנו.."

יהי רצון שפרקי הלקט הזה, מהכרת כחו, רצונו, גדולתו ויחודו של הקב"ה, דרך אהבה ויראה, קידוש השם וישועתו, התורה וחכמיה, יהיו עשויים לעורר, להגדיל ולהרבות כבוד שמים.

ראינו לעיל כמה פנים לדרישה, לדרך ולזמן, בהן עלינו לעסוק בחכמה זו הקשורה בסוד העיבור וקידוש החדש. והמתבונן יראה כי כולם אמת בהתאמה.

דברי רבנו בחיי בן אשר (אבות גיח), עשויים להיות כסיכום המתאים לכל המובאות דלעיל.

".. וכל הדברים האלה - בין תקופות בין גימטריאות - הכל 'פרפראות לחכמה', כלומר לחכמה הא-לקית .. וכשם שהפרפרת טפלה אצל הפת והפת עיקר, כך תקופות וגימטריאות טפלין לחכמה הא-לקית וחכמת הא-לקית היא העיקר. וכשם שהפרפרת סבה להעיר את הכח הניזון ולהרבות לאכול את הפת, כך תקופות וגימטריאות מעוררין את הכח השכלי ומביאין אותו להרבות בידיעת הא-לקית. ודבר ידוע כי שבע חכמות כולם הן הן סולם לעלות לחכמת הא-לקות שהיא השביעית, שכולם מתאימות כאחד נכללות בתורה, ואין עיקר כל המצות שבתורה והתכלית שלהן אלא להגיע אל החכמה הזאת השביעית האחרונה. כי שאר החכמות, אין החכם השלם משתמש בהם כי אם 'לרקחות ולטבחות ולאפות' (שמואל א ח'ג), ואלו הן: חכמת ההגיון⁴⁹, וחכמת המספר, וחכמת המדות, וחכמת הטבע, וחכמת התכונה, וחכמת הניגון, וחכמת הא-לקות.. חכמת הא-לקות היא ידיעת השם יתברך. שכל הששה חכמות צריכות לה והיא

49. חוקי השכל ויושר המחשבה, ההקש, קל וחומר ועוד כד'. רבנו בחיי מסביר כאן שהיא הגיון הדבור באי זה חכמה שתהיה. ורי בחיוב חכמה זו: מורה נבוכים א/לד, רמח"ל סוף סי' "דרך חכמה", ר"א אבן עזרא - "יסוד מקרא" דף יד. ואין זה מה שאמרו (ברכות כח:): "מנעו בניכם מן ההגיון", כמובא ב"הכותב" עין יעקב שם שאין הנדון בחכמת ההגיון שהיא חכמה מפוארה גם לתלמוד תורה, אלא שם הנדון בלימוד יתר של "מקרא", או ללשון אחרת - "שיחת הילדים" (רש"י), או חלק מהפילוסופיה (מנורת המאור סי' רסז, והרס"ג).

על כולן. והיא מצות עשה שבתורה, שכתוב (דברים ד/לט): 'וידעת היום והשבת אל-לבבך כי ד' הוא הא-לקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת'. ועל חכמה זו של תקופות ומזלות הודיע לנו תורה שהיא חכמה מפורסמת לעיני העמים, שנאמר 'כי הוא חכמתכם.. (דברים ד/ו, שבת עה.)..".

"גדלים מעשי ד', דרושים לכל חפציהם" (תהלים קיא/ב), היינו מבוארים המה לכל מי שחפץ להתבונן בהם, מי שאינו קשה עורף, אינו מתעצל לכופף ראשו מעט למעלה, לקיים מה שהנביא מזרז אותנו "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה" (ישעיה מ/כו), "וראו.. ראית הלב.. (רד"ק שם), ש"אילו לא בראני אלא לראות השמים.. והמזלות - דיינו" (שחר טוב ח/ד). "וראו".. ראיה המניעה את הלב.

מורה נבוכים ג/כח: "תדע, שהדעות האמתיות אשר בהם יגיע השלמות האחרון.. והוא: מציאות הש"י, ויחודו, וידיעתו, ויכלתו, ורצונו, וקדמותו.. לא יתבארו.. אלא אחר דעות רבות..".

הרב קרשקש: "לא יוכל איש לעמוד על גבול ידיעתם בשלמות, אלא אחר ידיעות רבות..".

ממילא ע"י חכמה זו ידבק האדם במצות ד' ותורתו, לעבוד את ד' הנורא, מטעם שיתבונן בכל מעשה תוקפו וגבורתו כי נורא הוא. גם כשיהיה יודע לחשוב בחשבון המזלות ובפעולתן ירגיש בעיניו גם גודל השגחתו וחסדו יום יום על עולם השפל הזה למאוד, ועי"כ יחזיק באמונתו עוד ביתר עז ("עיתים לבניה" בהקדמה).

"קידוש החדש" - צירוף שתי תיבות מהמרכזיות ביותר ביהדות - התקדשות והתחדשות,⁵⁰

פרקי דרבי אליעזר, פרק נא: "רבן גמליאל אומר, כמו שראשי חדשים מתקדשין ומתחדשין בעולם הזה, כך יהיו ישראל מתקדשין ומתחדשין לעתיד לבא..".

יהי רצון מלפניו ית' שנזכה ונראה מימוש הדברים במהרה בימינו; "לא-יהיה-לך עוד השמש לאור יומם, ולנגה הירח לא-יאיר לך, והיה-לך ד' לאור עולם ואלקיד לתפארתך" (ישעיה ס/ט).

50. ר' שפת אמת לפרשת בא. ועל מי שאינו מתחדש נאמר (ישעיה כט/יג) "ותהי יראתם אתי מצות אנשים מלומדה" (עיי "שערי תשובה" ג/קסט, "אמונה ובטחון" ד/ו, "עלי שור" ב/תקלז-ט, "שיחות לסי במדבר" הגר"א נבצל עמי פו-ח).